

MODELI OBLIKOVANJA KOALICIJ IN KOALICIJSKIH VLAD V SLOVENIJI

Povzetek. *Brez dobrega poznavanja oblikovanja strankarskih koalicij in oblikovanja koalicijskih vlad ne moremo dobro razumeti niti delovanja izvršilne oblasti niti celote razmerij med parlamentom in vlado, ki pogojujejo stabilnost celotnega političnega sistema. Podatki iz nekaterih prejšnjih raziskav v evropskem prostoru kažejo, da so bile koalicijske vlade, sestavljene iz programsko sorodnih strank, ki so imele dejanske skupne cilje in bile dobro vodene, bolj stabilne. Prispevek analizira oblikovanje koalicij in koalicijskih vlad v Sloveniji od l. 1989 dalje in ugotavlja, da so bili načini njihovega oblikovanja odvisni od posebnosti prehoda v demokracijo, tranzicije in konsolidacije demokracije. Kljub določenim razlikam, ki se pripisujejo velikim nasprotjem (cleavageom) v slovenski družbi, prispevek potrjuje splošne predpostavke oblikovanja koalicij v modernih parlamentarnih demokracijah glede njihovega obsega, smotrov in vodenja. Kljub temu, da lahko pomen 'notranjih' pravil (koalicijskih sporazumov) različno ocenjujemo, je bil pomen institucionalnih pravil gotovo najpomembnejši, vključno z načinom oblikovanja vlade in sredstvi nadzora (konstruktivna nezaupnica). Koalicije so kljub pomanjkanju koalicijskega potenciala in občasni nestabilnosti pomembno pripomogle k doseganju pomembnih nacionalnih ciljev in iskanju odgovorov na nova razvojna vprašanja. Prispevek ponuja hipoteze za komparativno proučevanje oblikovanja, trajanja in prenehanja koalicijskih vlad v srednji Evropi.*

Ključni pojmi: *teorija oblikovanja koalicij, funkcije koalicij, dejavniki oblikovanja koalicij v Sloveniji, pomen koalicij za politični razvoj.*

---

* Dr. Drago Zajc, izredni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

Uvod: teorije oblikovanja koalicij in njihova uporabnost v času politične modernizacije in demokratizacije

Za razumevanje sodobne demokracije in še posebej vloge parlamentov ter njihovega razmerja do izvršne oblasti je pomembno poznavanje obnašanja političnih strank na volitvah zlasti pri oblikovanju strankarskih koalicij in njihovem vodenju. Stranke namreč delujejo na več ravneh – niso le oblikovalke in zastopnice pomembnih družbenih interesov, ampak tudi omogočajo učinkovito delovanje institucij političnega sistema ter njihovo odgovornost volivcem. V parlamentarnih sistemih prihaja do fuzije parlamentarne in izvršne oblasti, saj večina v parlamentu postavlja vlado, ki mora imeti ves čas zadostno podporo. Stranke, ki na volitvah v nacionalne parlamente v državah s proporcionalnim sistemom oblikujejo koalicije in vstopajo v vlado, lahko svoje interese prevajajo v konkretne politike in jih uresničujejo v praksi. Brez dobrega poznavanja oblikovanja koalicij in sodelovanja strank v koalicijskih vladah ne moremo dobro razumeti in zagovarjati prednosti parlamentarnega sistema (Budge in Keman, 1990: 1).

Strankarsko povezovanje z namenom oblikovanja vlad je v drugi polovici prejšnjega stoletja postalo predmet posebne pozornosti politične znanosti in hkrati eno najhitreje razvijajočih se področij. Formalna teorija oblikovanja koalicij, ki se je oblikovala v 60. letih, je izhajala iz racionalnega modela odločanja oz. teorije iger. Na njeni osnovi je bil zasnovan model 'minimalnih večinskih koalicij', ki je predvidel 'koalicijo najmanjšega obsega' (Riker, 1962: 17). Zaradi nezadostnosti pristopa, ki je predvideval povezovanje katerih koli strank, ne glede na njihov program, se je pojavila teorija 'minimalnih povezanih koalicij'. Ta predpostavlja, da imajo ideološke oz. idejne razlike med strankami, ki se oblikujejo na dimenzijah družbenih nasprotij (cleavageov), v vseh nacionalnih kontekstih velik pomen (Lipset in Rokkan, 1967: 7; Lane in Ersson, 1994: 27). Koalicije, sestavljene iz programsko sorodnih strank, ki dosegajo minimalno potrebno večino za sestavo vlade, so v običajnih razmerah najverjetnejše in hkrati zagotovilo, da bo vlada dovolj stabilna oz. vzdržala brez sprememb do konca mandata. Od tega modela se razlikujejo koalicije, ki v posebnih razmerah lahko vključujejo stranke z različnimi ali celo nasprotnimi programi. Med temi so znane občasne 'velike koalicije' dveh največjih, programsko nasprotujočih si strank (pogostejše v Avstriji in Nemčiji) in redkejše t. i. 'mešane koalicije', ki lahko vključujejo katerekoli stranke leve in desne strani političnega prostora.

Znotraj teorije oblikovanja koalicij, ki obravnava stranke in njihovo povezovanje pretežno z vidika moči oz. števila mandatov, so se razvili pristopi, ki pozornost posvečajo različnim pravilom. Formalna pravila določajo oblikovanje vlad, izbiro mandatarja, postopke postavljanja vlade oz. potrjevanja vlade v parlamentu, morebitno sodelovanje drugega doma v teh postopkih,

različne ustavno določene roke itd. Poleg teh pravil institucionalnega okolja (ki se delijo na več vrst in imajo različen pomen) pa je treba upoštevati tudi notranja pravila, ki so določena v koalicijskih sporazumih ali pogodbah in morda še druge neformalne dogovore ali zagotovila. Ta pravila določajo delitev področij (ministrstev) med koalicijskimi partnerji, prioritete politik, način upravljanja koalicije in razreševanja notranjih konfliktov, minimalne standarde lojalnosti partnerjev itd. Na tej osnovi so se razvile predpostavke, da je oblikovanje koalicij podvrženo relativno stabilnim formalnim in drugim pravilom oz. da je delovanje oz. trajanje vsake koalicije ali koalicijske vlade v normalnih razmerah relativno predvidljivo.

Številne opravljene raziskave kažejo, da so koalicije postale univerzalni način sodelovanja strank na oblasti (Laver in Schofield, 1990; Strøm in Muel-ler, 1999). Uveljavile so se povsod, kjer so procesi demokratizacije omogočili svobodo političnega združevanja in tekmovanja na volitvah, ki temeljijo na bolj ali manj proporcionalnem sistemu ter svobodo povezovanja strank oz. oblikovanje vlad. Koalicijsko povezovanje je postalo splošna značilnost povezovanja strank po zadnjem valu demokratizacije v Evropi.

Oblikovanje koalicij v Sloveniji v obdobju tranzicije in konsolidacije demokracije 1990–2008

447

Proces politične modernizacije, ki se je konec 80. let začel v Sloveniji, je bil del procesa splošne politične modernizacije na prehodu iz osemdesetih v devetdeseta leta preteklega stoletja v Srednji in Vzhodni Evropi, vendar se je od njega zaradi določenih posebnosti tudi razlikoval. Med njegovimi značilnostmi je gotovo povezanost demokratizacije z osamosvajanjem Slovenije iz okvira SFRJ in splošen konsenz glede vnovične uveljavitve političnih in drugih pravic (ustavni amandmaji v septembru l. 1989) ter načina prehoda. Za oblikovanje in povezovanje strank so bila pomembna razmerja moči med prejšnjo in novo politično elito, ki pa so jima nekateri zunanji (vojaški) dejavniki narekovali tesno sodelovanje. V določeni meri pa sta nanje vplivali tudi posebna politična kultura in zgodovinska tradicija, poleg nekaterih nerazjasnenih vprašanj v zvezi s polpreteklo zgodovino. Zato je bilo utemeljeno predpostavljati, da se bodo modeli oblikovanja koalicij na Slovenskem do določene mere razlikovali od ustaljenih koalicijskih modelov v drugih tranzicijskih državah ali državah na območju srednje Evrope ter da bodo nanje vplivale okoliščine prehoda, tranzicije in konsolidacije demokracije. Na drugi strani je bilo mogoče pričakovati, da bodo na povezovanje strank vplivali tudi zunanji dejavniki, npr. vključevanje v EU. Te predpostavke smo lahko potrdili ali ovrgli na osnovi pregleda razvoja strankarskega povezovanja oz. analize konkretnih primerov oblikovanja strankarskih koalicij ter koalicijskih vlad, ki jih lahko razvrstimo na tri obdobja. Pri tem smo uporabili

poleg statističnega materiala tudi različne volilne študije, študije primerov koalicijskih modelov, itd.

a) Prvo obdobje (1989–1992)

Proti koncu 80. let se je oblikovala prva prava politična opozicija prejšnjemu enostrankarstvu oz. sistemu nestrankarskega samoupravnega socializma iz novih strank, ki so bile najprej ustanovljene kot zveza – Slovenske ljudske stranke (SLS), Slovenskih krščanskih demokratov (SKD), Social-demokratske stranke Slovenije (SDSS), Slovenske demokratične zveze (SDZ), Slovenske obrtniške stranke (SOS) in stranke Zelenih Slovenije (ZS). Nove stranke so se že 27. novembra 1989 povezale v koalicijo Demos pod vodstvom najbolj vidnega oporečnika dr. J. Pučnika, katere temelj je bila deklaracija, sprejeta na zborovanju opozicije v Ljubljani 8. maja 1989, ki je zahtevala spoštovanje človekovih pravic in suvereno demokratično Slovenijo. Ta prva moderna slovenska strankarska koalicija (Prunk, 2002: 221) je na demokratičnih volitvah v republiško skupščino, sestavljeno še vedno iz treh zborov, v aprilu 1990 zmagala oz. dobila večino v najbolj pomembnem družbeno-političnem zboru (uporabljeni proporcionalni sistem z nizkim 2,5-odstotnim pragom je omogočil, da ga je prestopilo kar devet strank). Glede na to, da je SKD od strank koalicije dobila največji delež glasov, je prvo koalicijsko vlado sestavil njen predsednik A. Peterle, vlada pa je bila izvoljena na drugem zasedanju skupščine. V opoziciji so ostale prenovljene stranke: Zveza komunistov Slovenije – Stranka demokratične prenove (ZKS-SDP), Socialistična stranka Slovenije (SSS) in Zveza socialistične mladine Slovenije – Liberalna stranka (ZSMS-LS). Zasluga te prve koalicije in njene koalicijske vlade je bila, da je slovenska skupščina, sicer ob podpori tudi prenovljenih strank, sprejela t. i. osamosvojitvene zakone in vrsto drugih, s katerimi je Slovenija prekini-la s prejšnjim sistemom samoupravnega socializma, v začetku julija 1990 na predlog Demosa tudi deklaracijo o popolni suverenosti Republike Slovenije. V decembru 1990 je ob podpori opozicije izvedla plebiscit o samostojnosti Slovenije in pospešila priprave na novo povsem samostojno slovensko ustavo, ki je bila sprejeta v decembru 1991. Pred tem je v februarju 1991 sprejela Resolucijo o sporazumni razdružitvi Jugoslavije. 25. junija 1991 je bila izvedena osamosvojitve.

Nova, prva povsem samostojna slovenska ustava, ki je bila sprejeta na demokratičen način, je vzpostavila parlamentarni sistem z državnim zborom, ki ohranja nadzor nad celotnim postopkom oblikovanja vlade (Kaučič in Grad, 2003: 186). Ustava vsebuje tudi vrsto drugih najpomembnejših institucionalnih pravil za oblikovanje koalicijske vlade. Predsednik države po posvetu z vodji poslanskih skupin predloži državnemu zboru kandidata za predsednika vlade, ki je izvoljen z večino glasov vseh poslancev. Izvoljeni predsednik oblikuje predlog vlade oz. predlaga ministre, ki so imenovani v

državnem zboru, predlagani minister pa se mora pred imenovanjem predstaviti pristojnemu delovnemu telesu državnega zbora (člen 112). Vlada je hkrati zaščiten z instrumentom konstruktivne nezaupnice (116. člen). Predsednik vlade lahko zahteva glasovanje o zaupnici in jo veže na sprejem zakonov ali drugih odločitev (117. člen). Ob enodomnem državnem zboru, ki je med najmanjšimi evropskimi parlamenti, saj ga sestavlja le 88 poslancev in 2 poslanca manjšin, je vzpostavljen državni svet kot predstavništvo teritorialnih in funkcionalnih interesov (lahko predlaga zakone in vlaga veto na sprejete zakone, državni zbor pa lahko njegov veto preglasuje).

Prva koalicijska vlada, ki so jo vodile Demosove stranke, ni uspela dobro delovati zaradi neizkušenosti z vodenjem in vedno večjih nesoglasij med liberalnimi in katoliško usmerjenimi strankami. Potem ko so bili doseženi glavni cilji njenega programa – osamosvojitve Slovenije in sprejem nove moderne slovenske ustave, se je koalicija 30. decembra 1991 razpustila, potem ko svetu Demosa ni uspelo, da bi prišlo do podpisa nove koalicijske pogodbe. V skupščini je ob tem prišlo do spremembe večine in 22. aprila 1992 je bil po tretjem glasovanju sprejet predlog LDS za novega predsednika vlade dr. Janeza Drnovška, s tem pa je bil dotedanji predsednik razrešen (konstruktivna nezaupnica). Demosovi 'načelni koaliciji' je v skupščini sledila 'mala koalicija', ki je delovala kot neformalna povezava med različnimi strankami pod vodstvom poslanca T. Peršaka. Njena naloga je bila predvsem pripraviti vse potrebno za čim prejšnje volitve, ki pa so bile šele v decembru 1992 (Zajc, 2004: 156).

b) Drugo obdobje (1992–2004)

Za drugo obdobje je značilno povezovanje več idejno in programsko različnih strank v t. i. mešane koalicije. Razlog je bil predvsem v večjem številu strank, ki so stopale v državni zbor, saj je bil z zakonom o volitvah, sprejetem l. 1992, ohranjen proporcionalni sistem z relativno nizkim 3,2-odstotnim pragom (zadoščal je za pridobitev štirih mandatov). Glede na njihove relativne deleže moči (nobena posamezna stranka ni dobila pomembnejšega deleža glasov) in razdeljenost levih in desnih strank na dve približno enaki polovici, so bile večje možnosti v povezavi strank iz različnih idejnih družin. Glavna stranka takih mešanih koalicij je bila v tem obdobju Liberalno-demokratska stranka – LDS, ki je uživala vse prednosti nosilne stranke koalicije.

Na prvih volitvah v 90 članski državni zbor v decembru 1992, na katerih so pridobile več podpore stranke, ki so se uvrščale od politične sredine proti levici, je volilni prag prestopilo osem strank – največ glasov (23,5 %) je dobila LDS, ki je zastopala vrednote sodobnega liberalizma, modernizma in kozmopolitstva, ni pa se navezovala na izročila predvojnih slovenskih liberalcev. Za njo so bili s 14,5 % glasov krščanski demokrati (SKD), ki so nadaljevali tradicijo predvojne ljudske stranke in s 13,6 % glasov prenovljeni komu-

nisti – Socialdemokratska prenova (ZKS-SDP), ki so se odrekli totalitarni dediščini. Na četrtem mestu je bila s 10 % glasov Slovenska nacionalna stranka (SNS), ki je zastopala zelo različne nazore in stališča, na peto mesto pa se je s 8,7 % uvrstila Slovenska ljudska stranka (SLS), kot predstavnica interesov podeželja in kmečkega prebivalstva. V državni zbor so se uvrstili tudi socialdemokrati, demokrati in zeleni. Mandatar iz stranke LDS dr. J. Drnovšek je nato oblikoval prvo ‘mešano koalicijo’ iz štirih programsko različnih, prenovljenih in novih strank: LDS je vključevala še ZKS-SDP, z desne strani pa SKD A. Peterleta in SDSS, ki jo je vodil dr. J. Pučnik. Koaliicijska vlada, katere podlaga je bila mešanica novo-liberalnih, socialno-demokratskih in konservativnih vrednot – dr. J. Drnovšek jo je sestavil 12. januarja 1993 – je imela v državnem zboru veliko večino (55 poslancev). Po združitvi LDS z manjšima parlamentarnima strankama – Demokratsko stranko (DS) I. Bavčarja in Zelenimi – Ekološko-socialno stranko pod vodstvom dr. P. Tanciga pa je imela celo dvotretjinsko večino (66 poslancev). Pragmatičnost LDS in njeno nasprotovanje prejšnjim ideološkim delitvam in kulturnemu boju je omogočalo LDS oblikovati realistične programe razvoja, med katerimi je bilo na prvem mestu vključevanje Slovenije v EU. Vendar ta prva ‘mešana koalicija’ ni delovala v skladu s pričakovanji. Partnerske stranke so se komajda strinjale o pomembnih vprašanih in v posameznih primerih glasovale skupaj s strankami opozicije. Aprila 1994 je bil po razpravi v državnem zboru razrešen J. Janša s funkcije obrambnega ministra, SDSS pa je izstopila iz koalicije (s tem se je podpora vladi zmanjšala na 62 poslancev). Jeseni je bil razrešen A. Peterle, a je SKD ostala v koaliciji. V januarju 1996 je ZLSD s 14 poslanci izstopila iz koalicije, vendar je LDS uspelo ohraniti vlado do volitev, čeprav je koalicija LDS in SKD imela samo še 44 sedežev (iz LDS pa sta izstopila še dva poslanca). Pred novimi volitvami v državni zbor je novi vodja SDSS J. Janša poskušal tesneje povezati stranke desne sredine s predlogom za nov (večinski dvo-krožni) volilni sistem, ki naj bi prispeval k racionalizaciji političnega prostora. Stranka je zbrala več kot 4.000 podpisov za referendum, ki je bil v decembru 1996.

Politično prizorišče se je pred volitvami razdelilo na liberalno-levi blok in ‘stranke pomladi’. Na volitvah v novembru 1996 je LDS znova dobila relativno največji delež – 27,0 % glasov in celo izboljšala prejšnji rezultat. Sledila ji je SLS M. Podobnika s 19,4 % glasov, tretje mesto pa je s 16,1 % osvojila SDSS J. Janše. V državni zbor sta vstopili še SKD in ZLSD s slabšim rezultatom kot na prejšnjih volitvah, poleg njiju pa še Slovenska nacionalna stranka – SNS in nova Demokratična stranka upokojujencev Slovenije – DeSUS, ki se je zavzemala za starostnike in socialno prizadete skupine in prevzemal socialnodemokratske vrednote. Predsednik države M. Kučan je mandat za sestavo vlade znova poveril dr. J. Drnovšku, ki pa je imel težave s sestavljanjem koalicije, saj so tri ‘stranke pomladi’ – SLS, SKD in SDS dobile 45 sedežev,

preostale stranke, ki bi bile pripravljene stopiti v koalicijo, pa so jih dobile skupaj 43. Ker sta poslanca obeh manjšin podpirala dr. J. Drnovška, se je državni zbor razdelil na dve polovici. Mandatar, ki je bil izvoljen 9. januarja 1997 (še le po prestopu enega 'pomladnega' poslanca) s 46 glasovi, je oblikoval več predlogov, pojavila pa se je tudi zamisel o vladi narodne enotnosti v kateri bi bile vse stranke. Njegov predlog levosredinske koalicije LDS in ZLSD z DeSUS in SNS v državnem zboru 6. 2. 1997 ni dobil večine. Dr. J. Drnovšku je nato 27. februarja 1997 drugič uspelo sestaviti novo mešano oz. 'pragmatično' koalicijo, sestavljeno iz LDS in SLS, ki je izstopila iz skupine pomladnih strank ter manjše DeSUS, ki je imel podporo 49 poslancev. V opoziciji so bile programsko zelo različne stranke, ki niso zmogle dobrega sodelovanja (Zajc, 2004: 157).

Koalijska vlada je skladno s svojim programom dosegla precejšnje uspehe tako v gospodarskem razvoju kot pri približevanju Slovenije EU. Leta 1997 je zaradi pogojevanja Italije vstopu Slovenije v EU prišlo do prve spremembe slovenske ustave – spremenjen je bil 68. člen ustave Slovenije, s čimer je bil tujcem omogočen nakup nepremičnin ob pogoju vzajemnosti (proti spremembi je bila le SNS). Koalicija je bila uspešna tudi pri usklajevanju slovenske zakonodaje s pravnim redom EU. Vendar so se v teku tega mandata povečevale razlike med idejno različnima koalijskima partnericama LDS in SLS, med koalicijo in opozicijo pa naraščali konflikti v zvezi z obsojbo protipravnega delovanja prejšnjega totalitarnega sistema in ugotavljanjem rezultata referendumu o spremembi volilnega sistema. Ustavno sodišče RS je leta 1998 naposled odločilo, da je zmagal predlog za večinski sistem, odločba pa je zavezovala državni zbor, da sprejme ustrezen zakon.

Do predčasnega konca te koalicije je prišlo v marcu 2000, ko se je SLS združila s sorodno, na krščanskem etosu temelječo SKD in izstopila iz koalicije. LDS in DeSUS sta imela skupaj le še 30 poslancev. Potem ko 8. aprila 2000 ni bil izglasovan predlog dr. J. Drnovška za nove ministre, ki je bil vezan na zaupnico, je koalijska vlada padla, neposredno za tem, pa se je izoblikovala nova desnosredinska 'koalicija Slovenija' iz združene stranke SLS-SKD in SDSS, ki se je premaknila na desno sredino. Na predlog te koalicije je bil za novega predsednika vlade 3. maja 2000 izvoljen dr. A. Bajuk, nekoliko kasneje pa je bil na drugem (javnem) glasovanju 1. junija, po prestopu dveh poslank, potrjen predlog za novo koalijsko vlado z minimalno večino 46 glasov. Nova koalicija, ki si je zadala za cilj pospešeno vključevanje v evropske integracije in uveljavljanje evropskih vrednot, hitrejšo privatizacijo in denacionalizacijo, povečanje pravne varnosti itd., pa je že po nekaj mesecih razpadla zaradi razhajanj o uveljavitvi rabsodbe ustavnega sodišča o volilnem sistemu. Večina poslancev SLS-SKD, ki niso več podpirali predloga za večinski volilni sistem, je iskala druge rešitve in 25. julija 2000 glasovala za predlog spremembe slovenske ustave (druga sprememba), s katerim je bil določen

sorazmerni volilni sistem (z njo je prenehala vezanost državnega zbora na odločbo ustavnega sodišča). Del članov SLS-SKD na čelu z A. Peterletom in A. Bajukom je nato izstopil iz združene stranke in 4. avgusta 2000 ustanovil novo stranko Nova Slovenija (NSi) v katero je začelo prestopati članstvo nekdanje SKD. Vlada je delovala le kratek čas do naslednjih volitev, na katere se je opozicija zaradi sporov na desnici lahko mirno pripravljala (Zajc, 2004: 158).

Na naslednjih (tretjih) volitvah v Državni zbor 15. oktobra 2000 je bil volilni prag povečan na 4 % glasov, ki ga je prestopilo 8 strank. V primerjavi s prejšnjimi volitvami l. 1996, ko sta bila oba politična bloka dokaj izenačena, se je volja volivcev nagnila v levo. K temu je nedvomno prispeval razcep v pred volitvami združeni stranki SLS-SKD, saj je doživela velik poraz in dobila le devet poslanskih mest. LDS je dosegla svoj dotlej največji uspeh in dobila kar tretjino – 34 poslanskih mest. Na drugo mesto se je z veliko razliko uvrstila SDSS s 14 mesti (dvema manj kot na prejšnjih volitvah), na tretje pa ZLSD, ki je dobila 11 poslanskih mest (dve mesti več). V državni zbor sta prišli s po štirimi poslanci tudi DeSUS in SNS. Volilni prag sta prestopili še Nova Slovenija – NSi, ki je v slabih dveh mesecih uspela prepričati 8 % volivcev in je dobila osem poslancev in 'stranka presenečenja' Stranka mladih Slovenije – SMS s štirimi poslanci. Precejšnje spremembe v podpori strankam in pojav dveh novih so bile posledica oživljanja starih nasprotij znotraj slovenske družbe povezanih tudi z vprašanji polpretekle zgodovine, pa tudi slabih strategij, saj volivci niso dobro sprejeli izstopanja iz koalicije.

Dr. J. Drnovšek, ki ga je za mandatarja znova predlagal predsednik M. Kučan, si je prizadeval oblikovati čim širšo koalicijo. Glede na to, da sta dr. A. Bajuk in J. Janša sklenila dogovor o politični povezavi ter napovedala, da njuni stranki ne bosta vstopili v koalicijo, če bosta v podrejeni vlogi, se je LDS lahko povezovala le z drugimi strankami. S koalicijskim sporazumom je bila oblikovana že tretja mešana koalicija, v kateri so bile poleg LDS še ZLSD, preostala SLS-SKD in DeSUS. Koalicijsko vlado, sestavljeno iz ministrov teh strank, je državni zbor izvolil že 30. novembra. LDS pa je kot nosilna stranka sklenila še poseben dogovor s Stranko mladih Slovenije (SMS), s katero je imela koalicija skupaj 62 sedežev. Prednost te koalicije ni bila samo v številu poslancev, ampak tudi v nadomestljivosti manjših strank – izstop katerekoli ne bi ogrozil obstoja koalicije. Opozicija, v kateri so bile SDSS, NSi ter SNS, je bila šibka, kar jo je sililo v še večje konflikte s koalicijo in njeno vlado.

Koalicija oz. njena vlada je vložila veliko truda za dokončanje zahtevnega procesa prilagajanja zakonodaje evropskemu pravnemu redu. Potem ko je dr. J. Drnovšek, ki je bil izvoljen za predsednika države, 2. decembra 2002 odstopil s funkcije predsednika vlade, je bil za novega mandatarja predlagan podpredsednik LDS in finančni minister A. Rop, ki je bil 11. 12. 2002 v državnem zboru izvoljen z veliko večino. Vlada, ki jo je predlagal in je bila imeno-

vana 19. 12. 2002, je ohranjala sestavo prejšnje z manjšimi spremembami, vendar se je spremenil slog njenega delovanja. Na predlog vlade je državni zbor 27. februarja 2003 sprejel ustavni zakon, ki je omogočal, da Slovenija vstopi v EU in druge mednarodne organizacije na katere bi Slovenija hotela prenesti izvrševanje dela svojih suverenih pravic (novi 3.a člen). Na referendumu 23. 3. 2003 je več kot 89 % volivcev glasovalo za vstop v EU (vključitev v NATO je podprlo le 66 % volivcev). Prvega maja 2004 je bila Slovenija sprejeta v EU. Potreba, da Slovenija začne sodelovati v procesu odločanja na ravni EU, pa je zahtevala dodatno usposobitev koalicijske vlade, državnega zbora in drugih institucij.

Nasprotja med opozicijo in koalicijo so se proti koncu mandata zaostrovala z vprašanjem t. i. 'izbrisanih'. Državni zbor je 29. 10. 2003 sprejel zakon o izvršitvi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča RS o izbrisanih. Potem ko je državni zbor 26. 11. 2003 preglasoval odločilni veto državnega sveta, je SDSS s podpisi 30 poslancev vložila zahtevo za razpis naknadnega zakonodajnega referenduma o zakonu, ki ga je vladna stran v aprilu 2004 izgubila. Na referendumu je proti zakonu glasovalo kar 94,5 % volivcev, kar je imelo velik psihološki učinek in pripomoglo k strnjevanju sil, ki so nasprotovale vladni koaliciji. SLS-SKD je 30. 3. 2004 podprla interpelaciji zoper notranjega ministra dr. R. Bohinca in ministra za zdravje dr. D. Kebra in s tem prekinila koalicijsko pogodbo (z njenim izstopom se je število poslancev koalicije zmanjšalo na 58). Proti koncu mandata je na spreminjanje razmerij v političnem prostoru vplivalo tudi delovanje skupine intelektualcev, kulturnikov in politikov, ki so ustanovili javno tribuno Zbor za republiko.

Kljub velikim konfliktom med strankami koalicije in opozicije se je obdobje konsolidacije demokracije bližalo koncu, k temu pa je prispevala vključitev Slovenije v EU in NATO, ki je utrdila mednarodni položaj Slovenije. Oblikovanje ciljno oblikovanih koalicij, kakršne je oblikovala in vodila po prej LDS je izgubilo smisel, njihova nosilka pa ni oblikovala novega programa. LDS, ki je bila na oblasti dalj kot katera koli druga stranka v novih državah Srednje Evrope in je sebe začela jemati samoumevno, po 12 letih ni več mogla prepričati toliko volivcev, da volijo zanjo.

c) Tretje obdobje (po l. 2004)

Na četrth volitvah v državni zbor v oktobru 2004 se je v slovenskem političnem prostoru zgodil velik preobrat, ki so ga napovedale že volitve v Evropski parlament v juniju istega leta in vrsta neuspehov prejšnje koalicijske vlade na domačem političnem prizorišču. Na volitvah je s precejšnjo prednostjo zmagala Slovenska demokratska stranka - SDS pod vodstvom J. Janše. V primerjavi z volitvami l. 2000 je SDS dobila enkrat več glasov - 29,0 % in 29 sedežev v državnem zboru in je prepričljivo premagala LDS, ki je z 22,8 % glasovi dobila 23 sedežev. ZLSD je bila z 10 % glasov tretja (v primer-

javi s prejšnjimi volitvami je izgubila eno poslansko mesto). Sledila ji je NSi, ki je z 9 % pridobila eno mesto, SLS-SKD pa je nadaljevala negativni trend iz l. 2000 in s slabimi 7 % glasov izgubila dve mesti. Slovenski nacionalni stranki – SNS je z napadi na vlado zaradi dogajanja v Piranskem zalivu uspelo izboljšati volilni rezultat prejšnjih volitev in pridobiti šest mest. DeSUS je znova prestopil volilni prag, Stranki mladih Slovenije – SMS, ki se je med tem razdelila, pa ni uspelo ponovno zbrati dovolj glasov. Del članstva je že maja 2004 zapustil stranko in ustanovil novo stranko Aktivna Slovenija (AS), ki je prav tako ostala pod pragom za vstop v državni zbor.

Najverjetnejša koalicija, ki bi se iz strank desne sredine lahko oblikovala po volitvah, je bila povezava SDS, NSi in SLS, ki je imela polovico (45) poslanskih mest. Mandatar J. Janša, ki je bil izvoljen 9. novembra 2004 (dobil je 57 glasov), je sicer izjavil, da lahko vstopijo v koalicijo tudi druge stranke, od katerih je predsednik ZLSD B. Pahor izrazil določeno pripravljenost na pogo- vore, vendar je predsedstvo stranke temu nasprotovalo, LDS pa ni hotela prevzeti podrejenega mesta. V koalicijo se je nazadnje vključil DeSUS, koalicijska pogodba pa je bila podpisana 23. 11. 2004. V opoziciji sta ostali liberalna LDS in levosredinska ZLSD (stranka se je na svojem kongresu aprila 2005 preimenovala v Socialne demokrate – SD), ki sta si bili po svojih vrednotah in ciljih blizu in SNS. S tem je po štirinajstih letih (z izjemo kratkotrajne vladavine koalicije Slovenija pred volitvami l. 2000) koalicijo prvič oblikovala desnosredinska politična opcija, sestavljena iz programsko in idejno sorodnih strank, ki so vključile tudi generacijsko stranko DeSUS, hkrati pa se je zamenjala tudi ideološka podlaga vladne koalicije. Medtem ko je bila ideološka osnova LDS mešanica liberalizma, individualizma in socialne demokracije, so imele stranke desne sredine oporo v evropski krščanski demokraciji in populistični konservativnosti, ki je bila v tem času značilna tudi za nekatere druge države Vzhodne in Srednje Evrope. Te stranke, ki so se povezale v Koalicijo Slovenija, so oblikovale skupno strategijo na predpostavki o nujni diskontinuiteti med prejšnjo in novo politiko.

Nova koalicijska vlada, ki je bila izvoljena 3. decembra 2004 z 51 glasovi (zanjo je glasovalo 49 poslancev koalicije in dva poslanca manjšin), je imela za cilj pospešeno liberalizacijo in privatizacijo gospodarstva, zmanjševanje javne porabe, kar naj bi Slovenijo uvrstilo med najuspešnejše nove članice EU, po dvanajstletni prevladi LDS pa tudi zamenjavo prejšnjih politik in kadrov na posameznih področjih. Vendar je koalicija imela že na začetku težave zaradi neizkušenosti s kadrovanjem, usklajevanjem razlik in menežiranjem koalicije, kar so dokazovale tudi številne zamenjave ministrov.

Tabela 1: Rezultati volitev v Skupščino RS in Državni zbor RS 1990–2008

	1990*	1992	1996	2000	2004	2008
	% sed.	% sed.	% sed.	% sed.	% sed.	% sed.
ZSMS – Liber-dem. stranka,	14,5 12	23,5 22				
Liber. demok. Slovenije – LDS			27,0 25	36,2 34	22,8 23	5,2 5
Zares–nova politika						9,3 9
Slov. krščan. demokrati – SKD	13,0 11	14,5 15	9,6 10			
Slov. ljudska stranka – SLS	12,6 9	8,7 10	19,4 19			
Združena SLS in SKD, SLS**				9,5 9	6,8 7	5,2 5
Nova Slovenija – NSi				8,7 8	9,0 9	3,4 –
Socialdem. stranka – SDSS –	7,6 6	3,3 4	16,1 16	15,8 14		
Slov. demokr. stranka – SDS					29,0 29	29,2 28
ZKS-Stranka dem. pren. – Zdr.						
lista social. demokratov – ZLSD	17,3 14	13,6 14	9,0 9	12,0 11	10,1 10	
Socialni demokrati SD						30,4 29
SZDL, Socialist. stranka – SSS	5,3 5	2,7 –	– –	– –	– –	– –
Dem. stranka upok. – DeSUS	–	– –	– 4,3	5 5,1	4 4,0	47,4 7
Slov. nacionalna stranka – SNS	–	10,0 12	3,2 4	4,3 4	6,2 6	5,4 5
Stranka mladih Slovenije – SMS	–	– –	– –	4,3 4	2,0 –	– –
Slovenska dem. stranka – SDZ	9,5 10	5,0 6	– –	– –	– –	– –
Zeleni Slovenije – ESS	8,8 8	3,7 5	– –	– –	– –	0,4 –
Slov. obrtniška stranka – SOS	3,5 3	– –	– –	– –	– –	– –
Narodnosti	2	2	2	2	2	2
SKUPAJ	80	90	90	90	90	90

* Rezultati volitev v družbenopolitični zbor Skupščine RS

Vir: Državnozbornske volitve, Rezultati raziskovanj, št. 18, Statistični urad RS, Ljubljana 2005

** Leta 2008 sta nastopili skupaj SLS in SMS.

Z nastopom idejno povezane desnosredinske koalicije je bilo pričakovati, da se bodo izboljšali odnosi med koalicijo in opozicijo, še posebej, ker je tudi vodja koalijske vlade J. Janša ob izvolitvi za mandatarja zagotovil, da bo nova koalijska vlada spoštovala opozicijo ter prisluhnila njenim predlogom. SDS je v februarju 2006 predlagala Sporazum o partnerstvu za razvoj, ki naj bi združil vse stranke pri uresničevanju gospodarskih in socialnih reform ter omogočil predhodno usklajevanje pomembnejših zakonskih predlogov. Vlada naj bi bila pripravljena upoštevati tudi druge boljše predloge, ki bi bili skladni s cilji reform. Opozicijski Socialni demokrati – SD in SNS so 18. 4. 2006 sporazum podpisali, medtem ko je LDS videla v tem omejevanje kritike. Kljub načelni pripravljenosti na sodelovanje, je koalijska vlada vložila vrsto zakonskih predlogov, ki jim je opozicija ostro nasprotovala. Med temi sta bila zakon o RTV, ki naj bi bil po mnenju po mnenju opozicije omogočil prevelik vpliv oblasti¹ ter zakon o verski svobodi, ki naj bi bil po mnenju

¹ Zakon o RTV, ki je bil sprejet 25. 9. 2005, je bil v septembru 2005 potrjen na naknadnem zakonodajnem referendumu (z minimalno večino 50,3 % volivcev).

opozicije v nasprotju z ustavnim načelom o ločitvi države in cerkve. Velike razlike so se znova pojavile tudi v ocenah polpretekle zgodovine v zvezi z zakonom o žrtvah vojnega nasilja in v zvezi z urejanjem vprašanja t. i. 'izbrisanih'. Do velikih trenj je prihajalo tudi ob ustanavljanju pokrajin.

Sklicujoč se, da je zaradi zahtevnosti predsedovanja EU potreben minimalni dogovor, je premier J. Janša aprila 2007 poslal vsem parlamentarnim strankam predlog posebnega sporazuma o sodelovanju vlade in parlamentarnih strank med predsedovanjem Slovenije EU. Poslanci SD, nepovezani poslanci in predstavnika narodnosti so se 17. maja pridružili poslancem koalicijskih strank v prepričanju, da je treba združiti sile ter 17. maja podpisali sporazum. Vendar je po mnenju vodstva koalicije vrsta dogodkov (zmaga dr. D. Türka na predsedniških volitvah v oktobru 2007, rezultati naknadnega zakonodajnega referendumu o noveli zakona o Zavarovalnici Triglav itd.) nakazovala nezaupanje vladi. Z oceno, da postajajo razmere za vodenje vlade neprijazne in da razpada temeljno soglasje, da naj Slovenija enotno odgovori na zgodovinski izziv predsedovanja EU, je premier J. Janša dober mesec pred prevzemom predsedovanja Slovenije EU vložil zaupnico vladi. Za zaupnico vladi je 19. novembra 2007 glasovalo vseh 49 poslancev koalicijskih strank in poslanca narodnosti, medtem ko jih je bilo 33 opozicijskih proti.

S tem se je poglobila ločnica med strankami koalicije in opozicije, ki je trdila, da se demokratični standardi znižujejo in da gre za trend 'de-demokratizacije', vendar ni bila sposobna skupnega nastopa. Razlog je bil tudi v razhajanjih znotraj LDS, ki je – potem, ko se je prvič znašla v opoziciji – doživela krizo identitete ter začela razpadati.² Zaradi notranjih trenj se je na začetku 2008 razdelila tudi SNS.³ Ne glede na velike razlike in konflikte med strankami koalicije in opozicije, se je enotnost parlamentarnih strank pokazala v odnosu do EU, ko so poslanci državnega zbora 30. januarja 2008 po štiriurni razpravi z veliko večino ratificirali Lizbonsko pogodbo s katero naj bi EU postala bolj učinkovita. Ratifikacijo reformne pogodbe so podprle vse poslanske skupine – z izjemo skupin SNS in Lipa (74 poslancev je glasovalo za in 6 proti).

---

² Januarja 2007 je LDS najprej zapustila skupina šestih poslancev, ki so ustanovili združenje Zares pod vodstvom poslanca dr. M. Lahovnika, združenje pa se je v oktobru 2007 preoblikovalo v stranko. Štirje poslanci LDS (nekdanji predsednik stranke in premier A. Rop, mag. M. Cvikl, dr. M. Pavliha in D. Lavtižar Bebler) so nato marca 2007 prestopili k poslanski skupini Socialnih demokratov katere priljubljenost je v javnem mnenju naraščala in je sredi mandata prehitela SDS. LDS je izhod iz položaja videla v zamenjavi predsednika (J. Kacina je nadomestila odvetnica K. Kresalova), ni pa določila svoje vloge in ostajala na mestu v političnem prostoru, ki se je deloma prekrival z mestom SD.

³ Trije poslanci SNS (S. Peče, B. Zagorac in B. Žgajner Tavš) so januarja 2008 izstopili iz poslanske skupine in ustanovili novo stranko Lipa.

Tabela 2: Oblikovanje in stabilnost koalicij in koalicijskih vlad v Sloveniji (1990–2008)

Predsednik koalicijske vlade	Koalicija	Oblikovanje koalicije oz. koalicijske vlade; razlog konca	Število poslancev
A. Peterle	'Načelna koalicija' Demos SKD, SKZ, SDSS, SDZ, ZS, LS	27. 11. 1989 podpis koal. pogodbe 8. 4. 1990 volitve v skupščino 16. 5. 1990 izvoljena koal. vlada	123/240
J. Drnovšek	'Mala koalicija' LDS, SDSS, ZS, SSS, DS	14. 5. 1992 konstruktivna nezaupnica 6. 12. 1992 prve volitve v državni zbor	153/240
J. Drnovšek	Mešana koalicija LDS, SKD, ZLSD, SDSS LDS, SKD, ZLSD, SDSS LDS, SKD, ZLSD LDS, ZLSD	12. 1. 1993 izvoljen mandatar 18. 1. 1993 podpis koal. pogodbe 25. 1. 1993 izvoljena koal. vlada 14. 3. 1994 združitev LDS, DS, ZS 6. 4. 1994 izstop SDSS 31. 1. 1996 izstop ZLSD 10. 11. 1996 druge volitve v državni zbor	55/90 63/90 59/90 42/90
J. Drnovšek	Mešana oz. 'Pragmatična koalicija' LDS, SLS	9. 1. 1997 izvoljen mandatar 17. 1. 1997 podpis koal. pogodbe 27. 2. 1997 izvoljena koal. vlada 4. 4. 2000 izstop SLS 8. 4. 2000 predlog zaupnice ni izglasovan	49/90 30/90
A. Bajuk	Desnosredinska koalicija Slovenija SLS-SKD, SDSS	15. 4. 2000 podpis koal. pogodbe 3. 5. 2000 izvoljen nov mandatar 1. 6. 2000 izvoljena koal. vlada 15. 10. 2000 tretje volitve v državni zbor	46/90
J. Drnovšek	Mešana koalicija LDS, ZLSD, SLS-SKD DeSUS, (SMS)	16. 11. 2000 izvoljen mandatar 16. 11. 2000 podpis koal. sporazuma 30. 11. 2000 izvoljena koal. vlada 2. 12. 2002 odstop dr. Drnovška 11. 12. 2002 izvoljen nov mandatar	58/90
A. Rop		19. 12. 2002 izvoljena koal. vlada 4. 4. 2004 izstop SLS-SKD 3. 10. 2004 četrte volitve v državni zbor	49/90
J. Janša	Desnosredinska koalicija SDS, NSi, SLS, DeSUS	9. 11. 2004 izvoljen mandatar 23. 11. 2004 podpis koal. pogodbe 3. 12. 2004 izvoljena koal. vlada 21. 9. 2008 pete volitve v državni zbor	49/90
B. Pahor	Levosredinska koalicija SD, Zares, LDS, DeSUS	7. 11. 2008. izvoljen mandatar 13. 11. 2008 podpis koalicijske pogodbe 21. 11. 2008 izvoljena koal. vlada	50/90

Vir: D. Zajc, 1994, 2008.

Desnosredinska koalicija štirih strank je bila je prva koalicija po prehodu v demokratični parlamentarni sistem, ki ji je kljub težavam vodenja in notranjim nesoglasjem uspelo v isti sestavi vzdržati do konca mandata. K njeni stabilnosti so nedvomno prispevale idejna bližina oz. programska sorodnost večine strank in tudi negativne izkušnje iz prejšnjih mandatov. Znotraj koalicije so sicer obstajale precejšnje razlike v pogledih – DeSUS je pogosto predvsem skrbel za položaj upokojujencev in v pomembnih vprašanjih ni deloval kot del koalicije. Podobno je tudi SLS zagovarjal drugačne rešitve od predvidenih. Ne glede na uspehe, ki so bili povezani z uspešnim vodenjem slovenskega predsedovanja EU v prvi polovici l. 2008, pa je zaradi avtoritativnega sloga vodenja države in raznih afer (nakup vojaških vozil Patria), izgubljala zaupanje v delu javnosti, kar se je pokazalo na naslednjih volitvah.

Na petih volitvah v državni zbor v septembru 2008, ki so bile prve po predsedovanju Slovenije EU (udeležilo se jih je 62,16 % volivcev), so kljub napovedim javnomnenjskih raziskav desnosredinske stranke izgubile – medtem ko je SDS, ki je napovedovala zmago z veliko razliko, dosegla skoraj enak rezultat kot na prejšnjih volitvah in dobila 29,2 % glasov, je SLS dobila le 5,2 % glasov, NSi pa s 3,4 % glasov ni prestopila volilnega praga. Od strank je le DeSUS izboljšal svoj rezultat v primerjavi z l. 2004 in dobil 7,4 % glasov. Na drugi strani pa so pridobile stranke leve sredine – SD, ki je doživela največji uspeh v svoji zgodovini z 30,4 % glasov, za njo pa je bil Zares z 9,3 % glasov in LDS s komaj 5,2 % glasov (štirikrat manj kot l. 2004). Boljši rezultat se ni posrečil SNS, ki je dobila le 5,4 % glasov, medtem ko je Lipa z 1,8 % glasov ostala globoko pod pragom. Ta rezultat je nakazal veliko polarizacijo znotraj slovenske družbe, saj sta največ glasov (skoraj 60 %) dobili obe veliki stranki, medtem ko so vse druge dobile precej manj.

Kljub temu, da je nova stranka Zares izjavljala, da bi bilo zanjo bolje če bi en mandat preživela v opoziciji, je največja verjetnost za sestavo nove koalicije obstajala v povezavi treh levosredinskih strank. Te stranke, ki so dobile skupaj 44,9 % glasov in 43 poslanskih mest so se že pred volitvami zavezale, da bodo v primeru ugodnega volilnega rezultata oblikovale koalicijo. K temu so jih spodbudili sorodnost pogledov, zavračanje nekaterih praks prejšnje koalicije in zavzemanje za vrednote, na katerih naj bi postavili novo slovensko politiko. Tej koaliciji bi se za dosego večine morala pridružiti vsaj ena preostala manjša stranka. Po odločitvi vodstva SLS, da ne začne pogovorov o vstopu v vlado so se začela pogajanja s stranko DeSUS. Predsednik države dr. D. Türk je mandat za sestavo vlade 3. novembra poveril voditelju SD B. Pahorju. Koalicijski sporazum so partnerske stranke podpisale 13. novembra 2008, koalicijska vlada pa je bila izvoljena 21. novembra 2008. Novi premier je napovedal temeljite reforme, ki naj bi jih bilo mogoče uresničiti s sodelovanjem opozicijskih strank, o pomembnih odločitvah pa naj bi se vlada pogovarjala tudi s strokovno javnostjo. Na ta način naj bi Slovenija

odgovorila na izzive svetovne gospodarske krize ob zagotavljanju socialne stabilnosti.

Poskus ocene

Oblikovanje koalicij je v Sloveniji od začetka prehoda v demokratični politični sistem potekalo v izredno zahtevnih razmerah, saj je bil proces nujne politične in gospodarske modernizacije in demokratizacije povezan z osamosvojitvijo Slovenije, kar je terjalo tudi sodelovanje med prejšnjo oblastjo in novo opozicijo. Stranke, tako nove kot prenovljene, ki so se pojavile konec 80. ali v začetku 90. let kot predstavnice povsem določenih družbenih interesov, so v svojem praktičnem delovanju, organizacijskih sposobnostih, programih in tudi mednarodnih povezavah kmalu postale podobne strankam v državah s konsolidirano demokracijo v Zahodni in Srednji Evropi (Hafner Fink, 2001: 264; Rizman, 2006: 80). Te stranke so sicer vzpostavile med seboj tekmovalne odnose, vendar so razvile tudi sposobnost pragmatičnega sodelovanja in povezovanja. Koalijsko obnašanje so določala predvsem formalna pravila institucionalnega okolja, to je relativno racionaliziranega parlamentarnega sistema, katerega posebnosti so bili zapleten postopek oblikovanja vlade, obstoj posebno sestavljenega drugega doma z določenimi pristojnostmi poseganja v zakonodajno odločanje in institut konstruktivne nezaupnice ter zaupnice. Zelo pomemben del institucionalnih pravil pa so bila pravila proporcionalnega volilnega sistema – relativno nizek volilni prag (l. 1990 je bil na volitvah za družbeno politični zbor slovenske skupščine določen na 2,5 % glasov, na volitvah v državni zbor l. 1992 in 1996 le nekoliko povišan in l. 2000 končno postavljen na 4 % glasov) je omogočal vstop v parlamentarno areno večjemu številu strank in tudi manjšim strankam presenečenja, ki so v teku koalijskih pogajanj razpolagale s pomembnim izsiljevalskim potencialom.

V okoliščinah izredno dinamičnih sprememb ter velikih pritiskov mednarodnega okolja so se v Sloveniji pojavili trije modeli koalicij, od katerih prvo koalicijo Demos lahko primerjamo s prvimi koalicijami, ki so bile v obdobju prehoda v demokracijo vzpostavljene v vzhodni Srednji Evropi – na Poljskem, Madžarskem in tudi na Češkem oz. Slovaškem. Sestavljena jeseni 1989 iz novih in neizkušanih strank je dosegla nekatere zgodovinske cilje Slovencev – osamosvojitve in demokratizacijo (sprejem prve povsem samostojne slovenske ustave). Potem je zaradi notranje idejne diferenciacije ter v pričakovanju novih volitev razpadla, kar je hkrati odpiralo možnost, da se na Slovenskem vzpostavi običajen strankarski prostor v katerem se stranke razvrščajo na lestevici levo in desno.

Model t. i. mešanih koalicij, po katerem se Slovenija loči od drugih post-socialističnih držav, se je uveljavil v obdobju pospešene tranzicije in konsoli-

dacije demokracije med letoma 1992 in 2004, ko so se pod vodstvom nosilne LDS združevale idejno in programsko precej različne stranke, ki pa so imele zelo pomemben skupen cilj – vključitev v EU in NATO. V teh koalicijah so v tem obdobju sodelovale vse stranke, z izjemo SNS. Med strankami, ki so vstopale v te koalicije, so bile precejšnje razlike v pogledih na tranzicijo, način privatizacije, denacionalizacije, na razmerje med cerkvijo in državo, polpreteklo zgodovino itd. Te koalicije so zahtevale izredno veliko sposobnost upravljanja in usklajevanja, vendar so uspele obvladovati in racionalizirati nekatera globoka družbena nasprotja in konflikte. Tretji model oblikovanja večinske koalicije iz programsko sorodnih strank se je v Sloveniji uveljavil šele po volitvah l. 2004. Po teh volitvah, na katerih je zmagala SDS pod vodstvom J. Janše, so stranke desne sredine na podlagi izkušenj razvile zadostno sposobnost koalicijskega povezovanja (coalition capacity) in taktičnega sodelovanja. Nova koalicija, oblikovana po volitvah l. 2008 iz levosredinskih strank, pomeni, da se je potrdila predpostavka o tekmovanju in menjavi dveh političnih opcij po vsakih volitvah. Oblikovanje programsko povezanih koalicij lahko štejemo tudi kot posledico vsaj relativnega razčiščenja določenih nasprotij v slovenski družbi in znamenje modernizacije slovenske politike.

V celoti vzeto so se te koalicije, tako načelna Demosova koalicija, kot mešane koalicije (čeprav povsem neprimerljive z modeli oblikovanja koalicij v drugih tranzicijskih državah) in tudi programsko povezane, izkazale za dovolj stabilne, saj izstopi posameznih strank niso imeli nujno za posledico padca celotne vlade (npr. izstop SDSS l. 1994 ali izstop ZLSD januarja 1996 in nato izstop SLS-SKD l. 2004) – z izjemo izstopa SLS spomladi 2000. K tej stabilnosti so pomembno pripomogla različna formalna in tudi neformalna pravila. Pomen 'notranjih pravil' oz. koalicijskih sporazumov lahko različno ocenjujemo, saj so si ta pravila – kljub temu, da so postajala vedno bolj obvezujoča – članice koalicij pogosto različno razlagale, kar je prispevalo k neenotnosti znotraj koalicijskih vlad. K stabilnosti koalicijskih vlad so pripomogla zlasti pravila institucionalnega okolja, ki so določala postopek oblikovanja (koalicijske) vlade in nadzora nad njo. Način oblikovanja vlade v slovenskem primeru (v primerjavi z drugimi parlamentarnimi ureditvami) sicer omogoča različne večine pri volitvah mandatarja in kasneje pri imenovanju ministrov, vendar je po drugi strani krepil odgovornost ministrov državnemu zboru (postopek zaslišanja kandidatov v pristojnih odborih). K stabilnosti vlade je posebej prispeval institut konstruktivne nezaupnice, ki je preprečeval menjavanje vlad ali razpuščanje parlamenta in nove volitve (uporabljena je bila le l. 1992), medtem ko je institut zaupnice imel različne učinke. Uporabljena je bila dvakrat – prvič jo je sicer neuspešno uporabil predsednik dr. J. Drnovšek spomladi l. 2000, ko ni dobil podpore njegov predlog za nove ministre v dejansko že manjšinski vladi in nato l. 2007 uspe-

šno predsednik J. Janša za utrditev koalicije. Vpliv državnega sveta na zakonodajno odločanje državnega zbora je bil skoraj zanemarljiv, čeprav je nekatere zakone, ki jih je državni zbor pri ponovnem odločanju potrdil, poslal v presojo ustavnemu sodišču. Navedene ugotovitve glede vpliva okoliščin prehoda in tranzicije ter zunanjih dejavnikov (EU), pa tudi glede institucionalnih pravil (vključno z višino volilnega praga) potrjujejo na začetku oblikovani predpostavki. Ob upoštevanju teh okoliščin in deloma tudi politične kulture ter polpretekle zgodovine bi lahko rekli, da so bili izbrani koalicijski modeli na nek način predvidljivi.

Prav tako pa lahko ugotavljamo, da je oblikovanje koalicij in delovanje koalicijskih vlad pomembno vplivalo na delovanje državnega zbora, v katerem so imele koalicijske vlade skoraj praviloma (z izjemo spomladi 2000) zagotovljeno večinsko podporo. Programi koalicijskih vlad so bili pomembni za pripravo zakonodajnih predlogov, vendar je programska različnost koalicijskih strank povzročala dolgotrajnost priprav in neusklajenost zakonskih predlogov. Sprejemanje pogosto slabo usklajenih predlogov zakonov, še posebej po hitrih postopkih, je prispevalo k slabi kakovosti 'zakonodajnega outputa' in je povzročalo neprestano dopolnjevanje zakonov. Na delovanje državnega zbora sta najbolj vplivala razpad koalicijske vlade in oblikovanje nove z drugimi prioriteta (2000) ali razpadanje strank, zastopanih v državnem zboru in oblikovanje novih poslanskih skupin (2007), ki je terjalo pre-razporeditev glasovalnih pravic poslancev v delovnih telesih. Nekatere opravljene primerjave z drugimi parlamenti Srednje Evrope sicer kažejo, da taki pojavi v njih niso nič manj navzoči.

Analiza oblikovanja strankarskih koalicij v Sloveniji vendarle potrjuje, da so koalicije oz. koalicijske vlade pripomogle k reševanju družbenih nasprotij in odgovarjale na številna aktualna vprašanja ter znale ponujati vsaj večinsko sprejemljive rešitve. V posameznih primerih so si koalicijske vlade (pa tudi opozicije) pomagale s prenašanjem odločanja na volilno telo, pri čemer je bila udeležba na posameznih referendumih izredno majhna, kar je vzbujalo dvom v legitimnost rezultata. Podobno kot koalicije v drugih državah Srednje Evrope so določena težja vprašanja tudi odlagale. Kljub pretežno kompetitivnemu odnosu do opozicije ali celo njenemu zavračanju in poskusom njenega delegitimiranja, pa je v najpomembnejših primerih (prilaganje ustave in zakonodaje, vstopanje v EU in NATO) prihajalo do velike stopnje soglasja med koalicijo in opozicijo. Zato bi te koalicije, kljub pomanjkljivosti, tudi po njihovi relativni uspešnosti v splošnem lahko primerjali s koalicijami ne le v novih demokratičnih državah (na Poljskem, Češkem ali Madžarskem), ampak tudi v državah z daljšo parlamentarno tradicijo (v Avstriji in Italiji ali v zadnjem času v Nemčiji)

Način povezovanja političnih strank se bo tudi v prihodnje spreminjal in dopolnjeval, vplival na delovanje nacionalnega parlamenta in vodenje vlade,

še posebej na razmerje med njima. Uspehi, ki so na eni strani utrdili mednarodni položaj Slovenije in njeno vlogo v EU in v NATO, so na drugi strani hkrati odprli slovenski prostor intenzivnejšim procesom globalizacije. Vključevanje v EU je vsaj od konca 90. let vplivalo na slovenski strankarski prostor na naravo strankarskih politik. T. i. 'EU arena' je postala dodaten prostor za vplivanje na domače politične akterje in tudi 'policy-issues' (Krašovec in Lajh, 2006: 2). Mogoče je torej sklepati, da se preoblikovanje celotnega slovenskega političnega in strankarskega prostora nadaljuje. Kljub temu, da nekatera vprašanja polpretekle zgodovine v doglednem času še ne bodo ustrezno urejena, bodo ti procesi bodo še naprej in verjetno vedno bolj določali načine povezovanja političnih strank ter tudi stabilnost koalicijskih vlad.

LITERATURA

- Agh, Attila (1995): *Partial Consolidation of the East-Central European Parties*, Sage, London.
- Budge, Ian in Keman, Hans (1990): *Parties and Democracies – Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*. Oxford: Oxford University Press.
- Fink-Hafner, Danica (2001): *Politične stranke*. Ljubljana: FDV.
- Fink-Hafner, Danica (2004): *The Europeanization of national political parties – a view from the EU*, v: L. Cabada in A. Krašovec (ur.), *Europeanization of National Political Parties*. Plzen: Fakulteta Humanitnih Studii.
- Fink-Hafner, Danica in Lajh, Damjan (2005): *Proces evropeizacije in prilagajanje političnih ustanov na nacionalni ravni*. Ljubljana: FDV.
- Kaučič, Igor in Grad, Franc (2003): *Ustavna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Založba GV.
- Krašovec, Alenka in Lajh, Damjan (2006): *The Impact of EU on Party Politics in Slovenia*. International Conference 'Europeanization of National Political Parties and Party Systems, Ljubljana.
- Lane, Eric in Errson, Svante (1994): *Politics and Society in Western Europe*. London: Sage.
- Laver, Michael in Schofield, Norman (1990): *Multiparty Government: The Politics of Coalitions in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Lipset, Seymour in Rokkan, Stein (1967): *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.
- Ogriz, Albin (1928): *Politične stranke*. Ljubljana: samozaložba.
- Prunk, Janko (2002): *Tranzicijske poti v Sloveniji in v srednjeevropskih državah od 1989 do 1992/93*, v Fink-Hafner, D. in Haček, M. (ur.): *Demokratski prehodi I*. Ljubljana, FDV.
- Prunk, Janko (2002): *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.
- Riker, William (1962): *The Theory of Political Coalitions*. New Haven, London: Yale University Press.

- Rizman, Rudi (2006): *Uncertain Path*. Texas A&M University Press.
- Strøm, Kaare in Mueller, Wolfgang (1999): *Coalition Governance in Parliamentary Democracy*, v J. Pezelj in D. Zajc (ur.): *Parlamentarno vodenje*. Ljubljana: Državni zbor RS.
- Zajc, Drago (2004): *Razvoj parlamentarizma - funkcije modernih parlamentov*. Ljubljana: FDV.